

TISLIM IL-GHARAB

In-nies tax-Xerq, kienu minn dejjem, u għadhom issa, marbutin wisq mad-drawwiet il-qodma tagħhom; sewwa drawwiet li jmissu d-Djiena, kemm li jmissu l-ghajla u d-dar u l-imġieba tajba. Ghaddew mijiet ta' snin, u mijiet oħra għad iridu jghaddu u d-drawwiet tagħhom ma tbiddlux, u anqas ma jidher li għad jitbiddlu. Il-ghajla, id-Djiena u l-ilbies tagħhom baqgħu dejjem bla miġdila, barra minn xi tibgħil zghir li m'hux ta' min iqisu.

Għad li lil wisq nies Ewropin drawwiet il-Gharab jidhru għariba, jekk tarahom minn qrib u tiflihom sewwa, issib fihom wisq x'wiehed jtgħallem u jfahħar. Min ma semgħax bl-imġieba tajba tal-Gharab mal-bar-râni? Il-Gharab minhom infushom huma nies li jhobbu jgħibu ruhhom tajjeb (u drabi tajjeb iż-żejjed) mal-ghorba u mal-hbieb. Għandhom għozza hekk kbira għall-oħrajn, li drabi jibqgħu huma nfushom neqsin mill-meħtieġ, u jseffqu wiċċhom u jisselfu, biex jaraw hieni lil min jidhol taht is-saqaf tagħhom. Il-Gharbi, huwa u miexi, sew fil-ghodu kemm fil-ghaxija, jsellem lil kull min jiltaqa' miegħu, u jsellimlu bi kliem mill-isbaħ, Fil-ghodu: *Nhârek sagħîd!*, jew *Sabaħ in-nur!* Jigifieri: "(Nixtieqlek) nhar riżqu tajjeb!" jew "(Nixtieqlek) għodwa mdawla!" jew fil-ghaxija: *Lejltek sagħîda!* jew *Mesek bil-hajr!* Jigifieri: "Lejla riżqha tajjeb", jew: "Il-ghaxija tiegħek tkun bil-gid!". Inkella: *Alla jâhfâk!*, jew ukoll: *Is-salâm għalik!* Jigifieri: "Alla jharsek!" jew "Is-sliema tkun fuqek!" Meta tismagħ-

hom isellmulek hekk, tisthajlek għiejed tgħix fost l-ewwel Insâra, li mimlijin bl-imħabba lejn għajrhom, kienu jsellmu wiehed lill-iehor b'dik it-tislama li l-Mulej Gesù kien sellem biha lill-Appostli fiċ-Ċenaklu, wara li qam minn bejn l-imwiet. Dan it-tislîm jaqbel wisq biex wiehed jibda tajjeb in-nhâr, għax jimla l-qalb bil-hegga u s-sahha, bit-tama u t-twem-min; u jekk jiltaqa' ma xi ghawg minn għodu, u la jiddallam il-moħh, anqas titbattal il-qalb mis-sliema.

Palestina — Żewġt irġiel Gharab isellmu lil xulxin; wiehed minnhom liebes "farwa", jew gakketta tal-gîd tal-hrief bis-suf b'kollox.

Il-laqgħa ta' żewġt iħbieb Gharab u t-tislîm li jsellmu lil xulxin, lill-Ewropin aktarx li ggiegħlhom jidhku; imma meta tifhimhom, juru wisq irqaqât tal-imġieba tajba Gharbija. Il-laqgħa tkun dejjem twila u mimlija

bi kliem li ilu jinghad mijiet kbâr ta' snân, min-nisel għal nisel. U b'tislim li ma jehda qatt, li jfixkel lil min ma jkunx imharreġ fih. Il-ħbieb, malli jaraw wiehed lill-iehor, jersqu lejn

*

“Sliem għalik, għaziż Abu-Ibrahîm. (2) Kif int? 'K Alla jrid, tajjeb!”

“Sliem għalik, għaziż Abu-Ĥabîb. Merħba bik! Jien għal ħniena t'Alla, tajjeb. U int? 'K Alla jrid, tajjeb int ukoll!”

“Niżzi ħajr 'l Alla, tajjeb. Alla jharsek minn kull ħsâra.”

“Niżzik ħajr. Alla jtawwallek ghomrok u jberkek, u jhâresek għal uliedek, Alla jberikom. Kif inhuma?”

“Għal ħniena t'Alla, tajbin u jsellu għalik. U niesek, kif inhuma? U misierek u ommok, u l-mara u t-tfal — Alla jberikom — 'k Alla jrid ma ghandhom xejn ta' ħsara”.

“Niżzi ħajr 'l Alla, tajbin kemm jista' jkun u jbusulek idejk.”

“Alla jhâresek u jtawwallek ghomrok, għaziż Abu-Ĥabîb. Imma — Alla jberkek — tidhirli li int itwal minn qabel!”

“Sidna jharsek minn kull deni, għaziż Abu-Ibrahîm. Kollox minn Alla, it-tul u l-qosor; kollox minn Alla!”

“Tas-sew, Hija s-sewwa. Kollox jiġi minn Alla. Alla ħanîn u kbîr. Imbierka l-libsa l-ġdida li ghandek. Qegħda sew għad-daqs tiegħek. 'K Alla jrid tkunlek libsa tas-saħħa u l-ghafja”

“Alla jharsek u jlibbsek il-libsa tar-riżq u l-ghana, lilek ukoll. Kif inhi l-qagħda? 'K Alla jrid kollox sew?”

“Tajba tas-sew, niżzi ħajr 'l Alla. U tiegħek? U kif inhuma ħbiebna u dawk li jafuna? 'K Alla jrid tajbin.”

xulxin, jagħfsu l-id il-leminija l-wiehed tal-iehor, u mbagħad iqegħduha fuq sidirhom. Il-kliem li jgħidu qisu dan li ġej, fix-xellug bil-Malti u fil-lemin bil-Gharbi (1).

*

*

Salamât, ja għaziżi Abu-Ibrahîm. Kif ħalak? An wâq Allâh, tajjeb!

Salamât, ja għaziżi Abu-Ĥabîb. Aħlan u saħlan. Ana wal-ħamdu 'l Illâh bi ħajr. Wa anta? An wâq Allâh anta tajjeb!

Al-ħamdu 'l Illâh bi ħajr. Allâh jaħfżak minn kull qaḡa.

Awkurak. Allâh jtawwal ghomrok u jbâarak fik, wa jaħfżak li awlâdek, Allâh jubâarak fihom. Kif ħâlhom?

Al-ħamdu 'l Illâh, tajbin wa jsal-lmu għalik. Wa aħlak, kif ħâlhom? Wa l-wâlîdejn, wa s-sidt ħormtak? Wa l-awlâd — Allâh jubâarak fihom — anaq Allâh ma ilhom warr.

Al-ħamdu 'l Illâh, għala aħsan il-ħâl, wa jabâsu jadajk.

Allâh jaħfżak u jatûl ghomrok, ja għaziżi Abu-Ĥabîb, wa lâken — Allah jubâarak fik — ttabajjen li annak atwal minn al-awwal!

Rabbna jaħfżak minn kull qaḡa, ja għaziżi Abu-Ibrahîm, kollu minn Allâh, at-tul wal-qosor; kollu minn Allâh!

Saħîh Ha' saħîh, koll wî minn Al-lâh. Allâh raħîm wa kebîr. Mabrák it-tôb el-ġedîd li lebisha! Muntaseb għala qiddek! An wâq Allâh jakûn lek tôb is-siħħa wal-ghafja!

Allâh jaħfżek wa jlabbsek anta kamân tôb er-reżeq u l-ghana! Kif al-aħwâl? An wâq Allâh ħajr!

Għân saħîh ħajr, wal-ħamdu 'l Al-lâh. Wa kif aħwâl anta? Wa kif aħwâl shâbna wa magħrifina? An wâq Allâh jakûnu bi ħajr.

“Tassew, għal hniena t’Alla, kollha tajbin, u jsellu għalik. Nitma li hadd minn tiegħek ma għandu xejn ta’ hsara”.

“Kull hadd tajjeb. Ibrahīm biss ftit marid. Alla jbiegħed minnek id-deni” (3).

Alla kbīr u hanīn Alla jfejqu ma jdumx u jagħtih is-sahħa!”

“Ma għandu xejn u ma jdumx ma jfiq, k’Alla jrid. Kollox jiġi minnu. Imma ma tridx toqgħod ftit, u nixorbu belgħa kafè bis-sahħa tiegħek?”

“Le, niżżik hajr. Alla jharsek u jtaxwallek hajtek. Dal-waqt jidlam u ma nistax. Imma Alla jhares il-kafè u lil sidu. Nargħa’ narak. Ibqa’ iftakar fija. Is-sliema!”

“Alla jagħtik is-sahħa u (għada) jagħtik għodwa tajba.”

* * *

Jekk iż-żewġt ihbieb Gharab ikunu minn dawk li jgħidulhom Bedu (4) jibqgħu sejrīn bil-mistoqsijiet; l-ewwel għan-nies, imbagħad ukoll għal bhejjem: għal kelb, għal hmār, għal ġemel; għal mogħoż u n-nagħaġ u l-baqar. Wara li jkunu saqsew għal kull hadd u għal kull hāġa, kif għadna kemm għedna, jerggħu jib-dew mill-ġdid għal xi darbtejn jew tlieta, itennu qisu l-kliem kollu li jkunu qalu qabel. Fl-aħħar jāgħtu x-xewqāt it-tajba wiehed lill-iehor, u jibgħātu jsellu għal hbieb. Qabel ma jingħazlu, jerggħu jieħdu b’id xulxin, jagħfsuha għafsa qaw-wija u jmīssu sidirhom.

Imma wara dawn il-mistoqsijiet u t-tweġibiet kollha, wisq drabi dawn il-hbieb jerggħu jinfirdu bla ma jsīru jāfu ebda hāġa ġdida fuq dak li

Fil-ḥaqīqa, wal-ḥamdu ’l Illāh, kollhom bi ḥajr u jsallmu għalik. An xāq Allāh ma ḥada minn aḥlak għalihu qaḥa.

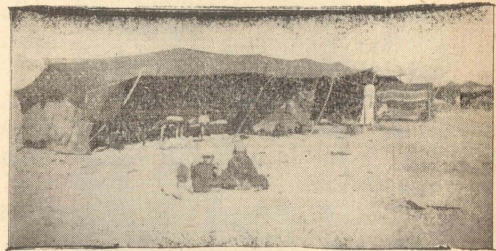
Kollhom bi ḥajr, illa Ibrāhīm marid xwejja. Allāh jibgħed għannek kull warr.

Allāh kbīr wa rahīm. An xāq Allāh għan qarīb jexfihu, wa jagħtih el-ghajja.

Ma ilu xaj, wa ḥālan jatīb, an xāq Allāh. Kollu minn għandu. Wa lāken ma titfaddal xwejje, naxrab fingān qahwe bi ḥaseb sīḥteḥ?

La, axkorak. Allāh, jahfzak wa jtaxwal għomrok. Id-dinja lejl wa ma aqdarx. Amma’ Allāh jahfaz al-qahwe wa saḥībha. Ila l-laqa’ Aftakarni dējmen. Mas-salāma.

Allāh jusallamak! Wa (bukra) bil-ḥajr!

Palestina — Għarix tax-wagħar tal-mogħoż li jgħammru taħtu sajj u witwa il-Għarab Bedu, li ma jkollhomx dar.

jkunu saqsew. Dan jiġri għax kull ma jsaqsi l-wiehed, l-iehor iwieġeb mhux kif għandu jwieġeb ta’ bil-ḥaqq imma kif titlob id-drawwa tagħhom. Għal kull min issaqsih, il-Għarbi, jwieġeb dejjem li hu tajjeb, imqar jekk ma jkunx. Fi lsien u dejjem it-

tizzija ta' hajr 'l Alla u t-tismija li kollox jigi Minnu, u li kull ma jibghat Hu kollu tajjeb, Fost il-Gharab, jekk turi li trid taf sewwa fuq is-saħħa ta' siehbeq, jew niesu, dak li jkun malajr jiehu ghalih. Tmurlu t-tbissima minn fuq xuftejh u aktarx jaqta' l-kliem habta u sabta. U meta wiehed Gharbi jsaqsik: "Kif int?", jekk twiegbu: "Jien tajjeb", mill-ewwel minghajr hafna tizzija ta' hajr 'l Alla, ukoll tarah jithanfes. Din tidher haġa ghariba u qisha tad-dahk, imma hekk hija l-fehma tal-Gharab, li ghalihom, dejjem u f'kollox, 'l Alla ghandha tinghata l-ewwel u l-akbar hemma.

Barra minn dan, lill-Gharab ma ghandek qatt issaqsihom qasir-qasir: "Dan ibnek?" jew: "Dan ir-raba tiegħek?" Imma ghandek dejjem tgħid wara l-mistoqsija: *Ghalihu l-bàrake*, jigi fieri: "Tkun fuqu l-barka". Ghax inkella il-Gharbi jahseb li ghandek l-ghira ghalih jew li dak li jkollu sa tghajjinhu. Hekk ukoll jekk lil xi Gharbi tagħmillu xi haġa tal-ġid, ma jizzikx hajr b'kelma wahda, bhal ma jagħmlu l-Ewropin, imma dejjem isemmi l-Isem t'Alla: *Allāh isellem idejk*, jigi fieri: "Alla jharislek idejk." Jew ighidlek: *Allāh jaġhtik il-ghāfje*, jigi fieri: "Alla jagħtik is-saħħa", u kliem sabih bhal dan.

Haġa oħra li l-Gharab ma jonqsu qatt li jagħmluha, hi, li meta jiltaq-ghu ma' habib, jistednuh id-dar biex jiehu xi haġa, l-aktar xi belġha kafè. Il-Gharabi jilqa' lil mistieden b'hafna tislum u kliem sabih (jgħidlek: *Xarraftna*, jigi fieri: "Ghamiltilna ġih", u int għandek twiegeb: *Għalīna x-awraf*, jigi fieri: "Intom ghamiltu ġih lilna", u hafna kliem bhal dan) għal darba, tnejn jew tlieta, biex jurih il-ferh li feraħ biż-zjara tiegħu.

Ma jkollux hliet xi kaxxa x'jagħtih fuq hiex joqgħod, għax il-Gharab Fellaħin (5) ma jkollhomx għamāra. Imma dak li ma għandhomx fid-dar, għandhom f'qalbhom, għax qalb il-Gharab mimlija bl-imħabba u l-qīma lejn għajrhom. (6) Il-mistieden ikun milqugħ b'għozza kbīra, u meta jġibulu l-kafè, għandu jwiegeb: *Akcurak. An xāq Allāh dējmen, u sāhibhu jghia maħfuż minn kull awr.* Jigi fieri: "Nizzik hajr. Ikun għal dejjem, u sidu jkun imħares minn kull deni". Fost l-Ewropin, kelma wahda, "Nizzik hajr", "Thank you" jew: "Grazie", issewwi kollox,

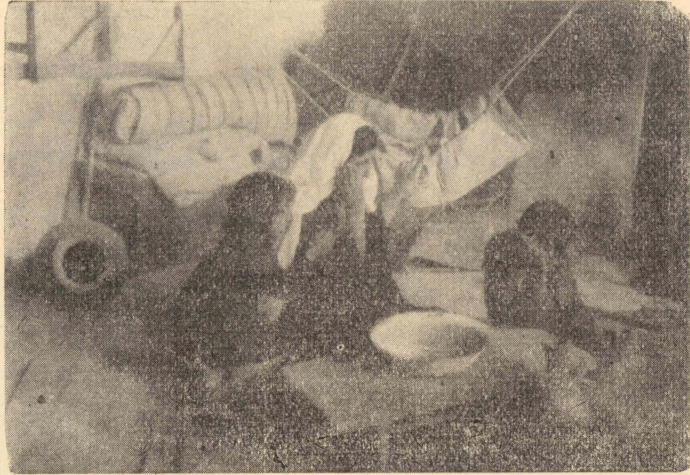
Palestina — Fellaħ Gharabi idoqq ir-rababa lil mistednin, wara li tagħhom il-kahwa. Il-kikkri jidhru hdejh fil-gabarre.

imma dan għall-Gharab ma hux biżżejjed. Ghax huma jhobbu t-takbīr, u jhossu wisq il-kliem sabih u jogh-xew fuqu.

Meta jizzewweg xi hadd, il-mistieden jgħid lill-għarajjes: *Allāh*

jubârak ma ghamiltâhu u an waq Allâh tkunu saghidîn, jigifieri: "Imbieriek dak li ghamiltu, u 'k Alla jrid, tkunu henjin". U l-gharajjes iwiegbu: Allâh jubârkek, wa jahfzak minn kull qaža wa jusghâdek fi awlâdek. jigifieri: "Alla jbieterkek u jharsek minn kull deni u jgiegħlek tkun hieni b'uliedek".

jkun marbût għal kollox mar-rieda Tieghu, ma ghandux f'dak li jigrilu jagħzel bejn it-tajjeb u l-hażin, imma jqis li kull ma jigi minn Alla, kollox tajjeb. Sa fl-akbar grajja ta' swied il-qalb, bħal meta tmur tagħtihom il-ghomor għal mewt ta' xi hadd, dak li jkun ghandu jfakkarhom fit-tajjeb u mhux fil-hażin. Hekk lil nies il-

Palestina — Dar tal-Fellahin Gharab, minn ġewwa. Jiekl u fl-art, minn ġewwa friskatur. Jidher is-saqqu mkebbeb, u fil-ġenb, il-benniema.

Meta jitweldilhom tifel, il-Gharab jagħmlu għors kbir u jistiednu l-ħbieb u l-qrâba. Dawn jissiebqu bejniethom min minnhom jifirħilhom bl-aktar kliem sabiħ, bħal: *Mabrâk al-mawlud al-ġedid. Rabbna jahfzu, u an wâq Allâh tafrahu bihu, jigifieri: "Imbieriek il-milûd ġdid. Sidna jhârsu, u jekk Alla jrid, tithennew bih"* U t-tweġiba: *Aækurak. Allâh jubârek fi għomrok! Jigifieri: "Nizzik hajr, Alla jberiklek hajtek!"*

B'dan il-kliem sabiħ, il-Gharab jûru li huma jemmnu li kull ġid jigi minn Alla; u billi l-bniedem għandu

mejet jingħad: *Id-dâjem Hu Allâh. Li għomrok jakûn kêmel. An wâq Allâh ruh il-marhûm fil-ġenne!* Jigifieri: "Alla biss jghix għal dejjem. Li jkollkom hajja shiha! 'K Alla jrid ruh il-mejjet qegħda fil-ġenna! "U huma jwieġbu: *Allâh jukemmel għomrok wa jahfzak anta wal-ġemiegh, li tfisser: "Alla jagħtik hajja shiha u jhâres lilek u lill-kull hadd."*

Dan li għedna huwa ftit mill-"Qadab" jew imġiba tajba tal-Gharab. Ftit, kemm-kemm, bħal meta tara hammiela wahda fjuri

minn gnien kbir, Ghax biex tghid kollox, trid tikteb ktieb shih, mhux erba kelmiet f'haqra ta' rivista.

P. NARCISSU CECCHITELLI, O.F.M.

(1) Din il-kitba maqluba għal Malti mit-Taljan. Kienet fir-Rivista "La Terra Santa", li tohroġ minn Ġerusalem, haġġa Sett-Ottubru 1958, faċċata 237. Biex fil-kiem tal-*komplimenti* bil-Gharbi ma jkun ebda għalta, tlabna lil wiehed miż-żewġ studenti Gharab li hemm ir-Rabat li jaq-libhomlna huwa mit-Taljan.

(2) Abu-Ibrahim, tfsier Missier Ibrahim. Ghax ir-rġiel Gharab huma mkabra wisq b'uliedhom, u għal hekk mill-qedem nett jissejhu b'isem binhom il-kbir. Jiġifieri, jekk ir-raġel ikun jismu Pawlu, u jkollu ibnu l-kbir jismu Guzepp, il-Gharab ma jsejjuhulux Pawlu, imma: Missier-Guzepp. Is-sabiha din, li jissejhu wkoll b'isem binhom il-kbir, m'hux biss li hu, jew li kien, imma wkoll li *sata jkun*. Naf wiehed Gharbi-Nisrani, f'rahal jismu Brieg, il-Palestina, u l-mara tiegħu, li hu iħhid li jismu Abu-Jaghqub, u l-mara Umm-Jaghqub, u qatt ma kellhom tfal! Jiġifieri huma missier u omm ta' tifel li qatt ma twieled!

(4) Il-Gharab li iġhidulhom Bedu huma dawk li ma jkollhomx dar anqas pajjiż, imma dejjem jiġ' u min-naha għall-oħra. Jgħammru fil-għerien u taht il-għarajjex tax-xoqqa tax-xaġhar tal-mogħoż. Ara xi

ktibna fuqhom f'dan il-Qari, Ghadd 3, faċċata 75, sena 1959.

(5) Fellahin, jiġifieri: nies tar-rhula ż-żgħar, li iġhixu billi jahdmu r-raba u jirgħu l-bhejjem. Kull familja minn dawn tghix f'kamra wahda, u ma jkollhomx għemâra. Kif tkun id-dar tal-Fellahin minn ġewwa, ara l-istampa li ġibna fuq.

(6) Ara fuq dan il-kitba: "Kif il-Gharab jilgħu l-Ghorba", imsemmiġa fin-nota 4.

(7) Dawn in-noti kollha tal-Editur, li għadda fuq tnax-il sena l-Palestina, u dawn l-erba' tislimiet li ġejjin sema-ghom hu, li jidherlu m'humieħ ta' min iħallihom barra, la darba dil-kitba hi fuq it-tislim. Meta xi Fellah tigrilu xi ħsâra, bħalli kieku jinħaraqlu ż-żara, shabu jghidulu: "Fadâk u fada wlâdak!", jiġifieri: *J'Alla dil-ħsara ħel-sitek minn ħsara akbar, kif nġhidu aħna l-Maltin: "Forsi l-Bambin bidilħielek!"* Meta tmur tara li xi hadd marid, kif tidhol l-bieb, trid tghidlu: "Zal għannek ix-xarr, an xâq Allâh". Jiġifieri: *Għad-dielek il-mard, k'Alla jrid!* Jew inkella tghidlu: "Ma għalik xarr: "Ma għandekx mard, Meta lil xi hadd tasallu ittra, il-ħabib tiegħu li jaħsed ikun hemmhekk, iġhidlu: "An xâq Alla ħajr!", *K'Alla jrid aħbar tajba*. U jekk tġħaddi minn ħdejn xi hadd li jkun jahdem, jahsad, jew jimla l-ilma, jew jagħmel xi ħaġa li jidher li qieghed ibâti, trid tghidlu: "Sahh bdânak!", jiġifieri: *Alla saħħaħ-lek ġismek*. Kollu kliem sabih u fdal ta' ċiviltà qadima.

HANA U MANA

Darba kien hemm râġel Mislem li kellu żewġ nisa, wahda jisimha Hâna u l-oħra Mâna. Dawn iż-żewġ nisa kienu joqogħdu f'żewġet ikmamar, ħajt ma ħajt, u kienu jinstemgħu jtkellmu. Darba r-raġel kien għand Hâna, u din qaltu: "Jekk tassew thobbni, aġhtini xaġhra minn leħitek!" U tagħha, Meta mar għand Mâna, biex tkun aqwa minn sehbiha, qaltu: "Jekk tassew thobbni, aġhtini żewġ xaġhriet minn leħitek!" U baqgħu sejrin hekk, kull wahda trid xaġhra aktar mill-oħra, sa kemm ma kiens fadallu fi lħitu għajr troffa wahda xaġhar. Kif darba kien għand Hâna, qaltu: "Issa, biex Mâna ma tippikax miegħi, aġhtini t-troffa kollha!" U mal-kelma ġibditlu t-troffa u qalġethielu, u baqa' bla xaġhar fi lħitu. Ir-rġiel ta' dak ir-raħal kienu kollha bil-leħja, għal hekk meta rawh bla leħja bdew jidħku bih u jsaqsuh x'kien ġralu. "Xi triduh jiġrili?" qalilhom; "Bejn Mâna u Hâna mar leħâna!"